

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник **ВОЈО КОВАЧЕВИЋ**

ИСКУСТВА ИЗ ДЕЈСТАВА 29 ХЕРЦЕГОВАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ ЈУЛА 1944 ГОДИНЕ*)

Непријатељски подухват против снага 29 херцеговачке дивизије, јула 1944, био је дио општег њемачког плана за координирани напад на наше снаге у Србији, Црној Гори, Источној Босни и Херцеговини (18 јула отпочела је операција „Draufganger“ против снага у Црној Гори, 13 јула операција „Sonnenstich“ против снага 29 херцеговачке дивизије).

Читава Источна Херцеговина, изузев непријатељских гарнизона на њеној периферији и њихове најближе околине, била је слободна територија (једино се Столац налазио дубоко у слободној територији). Кружни саобраћај између ових гарнизона (од којих су неки били стално угрожени) обављан је комуникацијама: Билећа — Требиње — Дубровник — Метковић — Столац — Мостар — Невесиње — Гацко, само је дио тога круга на линији Гацко — Билећа био под сталном контролом наших снага.

На слободној територији су се налазиле снаге 29 херцеговачке дивизије, која је имала четири бригаде (од којих је једна формирана тек половином јуна), два одреда и двије команде подручја. Оне су биле у некој врсти тактичко-оперативног дочека, јер је распоред бригада био тако погодан да су се све снаге могле брзо груписати за парирање непријатељских дејстава која би била предузета из ма ког правца на слободну територију (или према Црној Гори од правца Херцеговине).

Основни и стални задатак 29 дивизије (који је добила од II ударног корпуса) био је, углавном, да дијелом снага затвара правце од Гацка и Билеће према Црној Гори (Никшићу и Пиви), а са осталим снагама да дејствује према ситуацији. Све бригаде и одреди били су у свакодневном покрету и дејствовали на широкој просторији, обезбеђујући истовремено извршење основног задатка дивизије.

*) За боље сагледавање и разумијевање дејства 29 херцеговачке дивизије било би добро да се читалац претходно упозна са мојим чланком „Нека искуства из борби херцеговачких јединица 1943 године“ („Војно дело“, бр. 1/1956, стр. 32), нарочито са карактеристикама крашког подручја на коме су дејствовале херцеговачке јединице (стр. 33 и 34), и одељцима „Покретљивост и маневар“ (стр. 40) и „Предности херцеговачких јединица у борбама са Њемцима на свом подручју“ (стр. 46).

Уочи саме непријатељске офанзиве X бригада је замијенила XII бригаду према Билећи, XII бригада дошла је на мјесто X а XIII се самоиницијативно помјерила на сјевер и посјела Хргуд, Снежницу и Трусину,¹⁾ да би са XII бригадом држала теренски отсјек у виду лучног пивоа, погодног за дочек и маневар (Снежница — Студенац — Некудина).

Непријатељ је располагао са око 9.500 људи (од тога 6.000 дејствујућих снага 369 пјешадиске дивизије и 3/4 пука „Бранденбург“, и 3.500 четника и муслиманске милиције. 29 херцеговачка дивизија имала је око 2.700 људи (16 батаљона у бригадама, два партизанска одреда и две команде подручја, са штабом дивизије и приштапским дјеловима). Према томе, бројни однос снага износио је приближно 4 : 1, а однос пјешадиског наоружања 5 : 1 и минобацача 10 : 1 у корист непријатеља. Осим тога, непријатељ је имао 72 топа, 9 авиона, доста муниције и велику ватрену надмоћност, тим више што су наше јединице оскудијевале и у муницији. *Квалитет јединица* 369 дивизије и 3/4 пука „Бранденбург“ био је као и код осталих њемачких снага, али су боље познавале терен и наш језик, док су билећи и гатачки четници (који су чинили главнину) били једнако борбени, а вјештији и снажљивији на овом терену од Њемаца.

Наше снаге су биле хомогене и квалитетне. Борци и старјешине партизанских одреда и војних подручја нијесу заостајали за саставом бригадних батаљона. Зато је командант 369 непријатељске дивизије с правом дао овакву оцјену: „29 дивизија важи као елитна дивизија. Досада још није одлучно тучена. Потпуно влада тактиком малог рата, уз зналачко искоришћавање терена. Покушава најчешће да одбије наше снаге и да их захвата са леђа. При нападу наших снага прелази смјеста у противнападе. Бори се жилаво, ријетко врши заробљавање“. (Из заповјести која је заплијењена у току овог непријатељског подухвата.) Међутим, он је преувеличавао бројно стање наших јединица (одреда). То се може објаснити сталном несигурношћу непријатеља, која је произилазила услед покретљивости наших дјелова и непрекидних напада на разним мјестима, тако да му је свака наша десетина изгледала већа јединица.

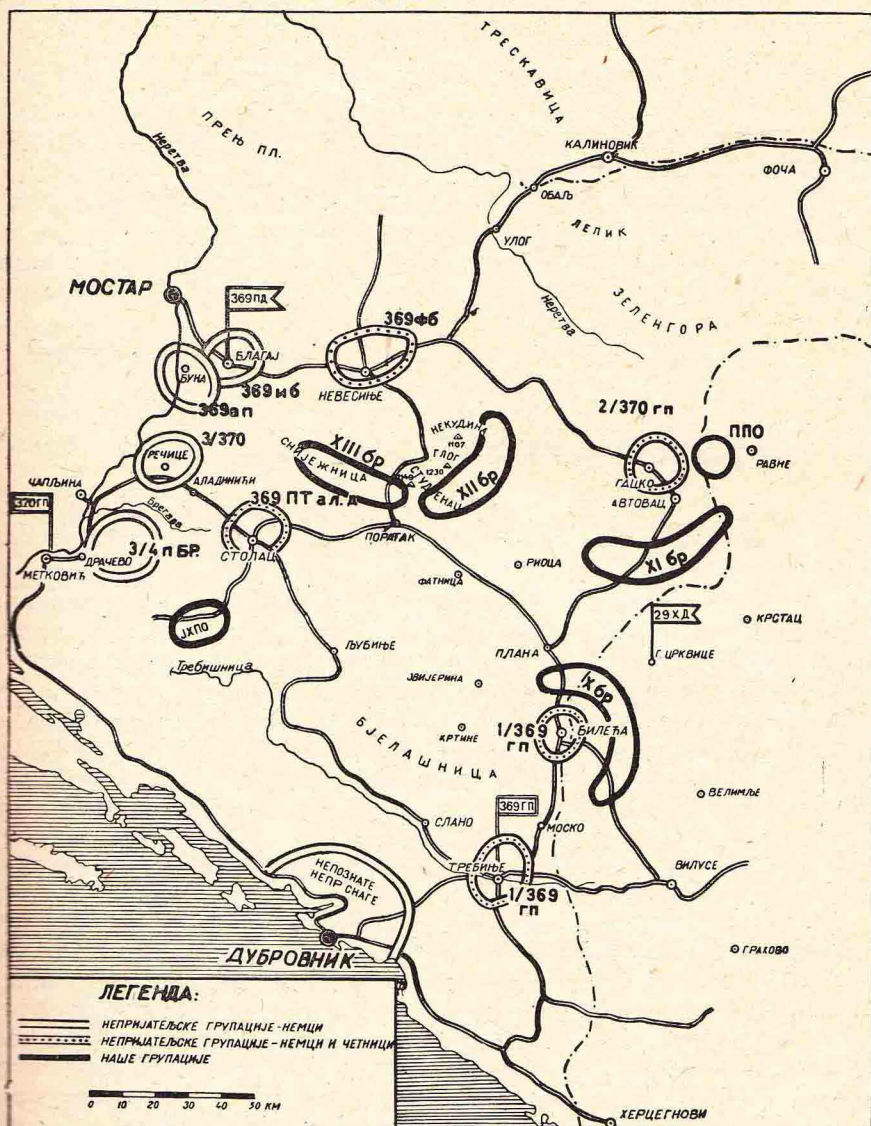
Задатак, груписање снага и операциски план непријатеља

„369 пешадиска дивизија ће у подухвату „Sonnenstich“ концентрисаним ангажовањем свих расположивих снага и придодато 3/4 пука „Бранденбург“ разбити овог непријатеља“ (према заплијењеном документу у коме су претходно дати просторија и снаге 29 дивизије)... „Уништити партизанску војску у Херцеговини и казнити народ због његовог активног учешћа у партизанском покрету“...

Груписање непријатељских снага извршено је према основној замисли за извођење подухвата (у осам нападних колона), и то:

¹⁾ Сви су називи по карти размјере 1 : 200.000, лист Мостар, Дубровник.

2/370 гренадирског пука са Гатачким четничким одредом²⁾ и муслиманском милицијом из с. Ф. Кула у рејону Гацка;

369 физилер-батаљон, три аларм-јединице са својим штабом, чета Dünow-а и Невесењски четнички одред у рејону Невесиња;

²⁾ Четничке групе биле су стављене под команду одговарајућих немачких старјешина.

369 извиђачки батаљон у рејону Благаја;

369 артиљериски пук у Буни;

3/370 гренадирског пука у рејону Домановића (код с. Речице);

3/4 пука „Бранденбург“ у Драчеву;

369 ПТ аларм-дивизион са Столачким четничким одредом у околини Стоца и

1/369 гренадирског пука са Билећким и Требињским четничким одредом у рејону Требиња и Билећа. (Види скицу 1.)

Према основној замисли операције, која је имала да почне 13 и да се заврши 24 јула, било је предвиђено:

— да се у *првој етапи* (од 13—15 јула) са простора Аладинићи — Благај — Невесиње избије на линију: с. Поратак — Студенац — Некудина — Вјетрено;

— да се у *другој етапи* (од 15—17 јула) „очисти“ „Црвена Република“ југозападно и јужно од Стоца;

— да се у *трећој етапи* (18—19 јула) „очисти Источна Херцеговина и униште непријатељске снаге које се супротставе на овом простору“; и

— да се у *четвртој етапи* „протјера непријатељ на црногорску територију и гоне бандити од стране четничких одреда, које појачати појединачним гренадирским водовима“.

Према задацима које је поставио јединицама види се да непријатељ у првој етапи ангажује само делимично снаге из Аладинића, а 13 и 14 јула треба да дејствују дубље само снаге са линије Буна — Невесиње — Улог. За извршење основног задатка друге етапе — „чишћење“ „Црвене Републике“ — непријатељ ангажује снаге са просторије: ж. ст. Хутово — Аладинићи — Столац, са циљем да 15 и 16 јула избију на линију: с. Струјићи — Љубиње — с. Убоско — Трештеница. Према томе, у првој етапи је предвиђено ангажовање само једне четвртине, а у другој ангажовање друге четвртине снага, тако да остале три четвртине остају неактивне (вјероватно је прва четвртина у другој етапи имала да обезбјеђује достигнуту линију). 17 јула даје се предах групама које су наступале у другој етапи („ново снабдијевање трупа извршиће се 16 односно 17 јула“), а групама које су учествовале у првој етапи — одмор од три дана (до 18 јула). За остале снаге није била предвиђена никаква активност све до треће етапе (18 и 19 јула), када је требало ангажовати све снаге за „чишћење Источне Херцеговине и уништење непријатељских снага, које се супротставе на овом простору“. То значи да се тек у овој етапи предвиђа концентрично дејство свих снага и њихово спајање у циљу уништења наших главних снага на простору: с. Плана — с. Фатница — Кобиља Глава — с. Звијерина — с. Кртиње. У четвртој етапи (од 20 до 24 јула) предвиђа се да само дио снага гони ка црногорској територији и да главнина још једном детаљно прочешља цијелу Источну Херцеговину.

Штаб 29 дивизије је крајем јуна донио одлуку:

— да XII бригада (односно X послѣје смјене) затвара правце Билећа — Вилуси и Билећа — Плана, да повремено дијелом снага дејствује на правцу Моско — Љубомир и потпомаже XI бригаду на правцу Гацко;

— да XI бригада (на правцу Гацко) затвара правце Автовац — Плана и Автовац — Крстац (к. 1104), а Пивским партизанским батаљоном правац Гацко — Равно — Пива;

— да X бригада (односно XII послѣје смјене) затвара правце Невесиње — Дабар и Невесиње — Риоца, који воде ка Плани;

— да XIII бригада затвара правце Столац — Берковићи (с. Поратак) — Дабар и Столац — Љубиње и

— да партизански одреди, дејствујући растресито и диверзантски, чувају слободну територију.

Дивизија је имала радиовезу са XII и XIII бригадом (које су биле удаљеније), а са осталим само курирску везу (види скицу 1).

Осврт на дејства непријатеља и противдејства 29 дивизије

Два дана прије почетка офанзиве, њемачко-четничке снаге од Гацка покушале су да потисну XI бригаду, али су у току истог дана (11 јула) биле тучене и одбачене натраг.

XIII бригада дијелом снага самоиницијативно упада дубоко на просторију између Стоца и Благаја и 11, 12 и 13 јула води оштре борбе са непријатељем. Код Ротимља разбија једну њемачку колону и протјерује је ка Благају (вјероватно 3/370 гренадирског пука, који се кретао у очекујући рејон — с. Аладинци). 13 јула дијелом снага посједа Хргуд, а главнином стиже на Срнијежницу и води упорне борбе на положајима Срнијежница — Студенац, задржавајући непријатеља до пристизања XII бригаде (која смјењује батаљон X бригаде) на њено десно крило до Вјетреног (з. од комуникације Гацко — Невесиње).

У току судара са непријатељским снагама које су 14 јула убацене у борбу (у првој етапи) XII и XIII бригада продужавају активну одбрану преко дана и успјешно задржавају и туку непријатеља. Истога дана штабови ових бригада формирају заједничку команду (командант из XIII, а комесар из XII бригаде) за руковођење противнападом и даљим дејствима. У сумрак обе бригаде прелазе у енергичан обухватни и концентрични противнапад пред предњим крајем, хватају у кљешта непријатељску главну колону (којој је био истурен елон у нападу на Студенац), пробијају се кроз непријатељски распоред, уносе неред у позадину непријатеља, растројавају га и наносе му тешке губитке. Том приликом обилато се снабдијевају муницијом, потребним наоружањем, коњима и др. материјалом, поражавају елитну чету Dünow-а (који гине, те наши долазе до детаљне непријатељске

заповијести о плану офанзиве) и гоне потучене дјелове све до другог непријатељског ешелона.³⁾

Пошто на тај начин није остварен циљ прве етапе непријатељског подухвата, у истој зони се настављају оштре борбе и наредних дана. Непријатељ задржава овај правац дејства као основни, доводи снаге од Метковића, Стоца, Благаја и Гацка, привлачи артиљерију, ангажује авијацију и 20 јула снажније удара на ширем фронту (од Вјетреног до Сњијежнице). Најкрвавије борбе одигравају се на простору Сњијежница — Трусина — Глог — Некудина. Снаге XII и XIII бригаде дању коче продоре непријатеља, повијајући се дијелом уназад, а дијелом се рокирају на крила, док у сумрак прелазе у противнападе, пробијају се у позадину, врше мања опкољавања и уништавања непријатеља, одбацујући га натраг.

Обједињене у дејствима ове бригаде се мајсторски сналазе у овој компликованој ситуацији и до ноћи 25/26 јула маневрују по фронту и унутрашњим правцима (одбијајући испаде столачких четника, усташа и гатачких четника на правцу пл. Баба и с. Слато, и билећких четника који су са југоистока стигли на помолу Дабарског Поља). Међутим, изморене даноноћним борбама и покретима, оне — уз сагласност Штаба дивизије — одлучују да напусте тај правац и да, послје кратког предаха изведу дубоки маневар у позадину непријатеља. Пошто су се пребациле на просторију: Врањска — Засада (XII бригада), Струјићи Долови (XIII бригада) и један дан одмориле, оне ударају у бок и позадину главне наступајуће колоне: Трусина — Студенац — Бежђеће.

Пошто је претрпио пораз у почетном дијелу подухвата непријатељ се одрекао циља који је био предвидио за другу етапу и своје основне снаге упутио правцем Невесиње — Мека Груда, а помоћне правцем Билећа — Мека Груда, продужујући трајање подухвата до 30 јула.

Противдејства осталих наших снага

Пошто је до 21 јула без тешкоће обављала свој основни задатак и учила да је непријатељ пред њом мање активан и ослабљен (дио снага упутио је ка Невесињу), XI бригада је брзо распоредила све своје снаге (укључујући команду војног подручја и Пивски партизански баталјон) и прешла у енергичан напад са југа и истока на Гацко. У оштрим борбама 22 и 23 она сатјерује непријатеља у Гацко и заузима Автовац и с. Михољачу. Осјетивши да и Гацко може изгубити, непријатељ је брзо вратио извјесне снаге и појачао овај гарнизон.

Покушај њемачко-четничких снага 20 јула да продру од Требиња и Грахова према Вилусима осујетиле су снаге наше Приморске групе (дјелови II далматинске и VI црногорске бригаде), док је Јужно-херцеговачки одред за цијело то вријеме успјешно бранио своје подручје (и „Црвену Републику“), штитећи главнином лијеви бок XIII

³⁾ У овом судару наши су имали свега 2 мртва.

бригаде, а засједама и препадима сузбијао мање четничко-њемачке испаде од Стоца и растјеривао „шкрипаре“⁴⁾ у рејону Љубиња.

Х бригада (са својих пет батаљона) није имала већих борби све до 20 јула, већ је лако растјеривала четничке групе према комуникацији Требиње — Билећа, убацивала своје батаљоне до с. Звијерина, бдила на правцу ка Гацком и дејствовала на гарнизон Билеће, док је један њен батаљон био у дивизиској резерви.⁵⁾

Од 21 — 29 развиле су се жестоке борбе са четничко-њемачким снагама, тако да је читава просторија у непосредној околини гарнизона Билећа — Звијерина — Симијово — Пађени — Рогови — Плана постала поприште даноноћних борби. Бригада је првих дана дејствовала са четири батаљона (један је, послје краћег задржавања у дивизиској резерви, упућен као застор према Невесињу, јер су се XII и XIII бригада спремале за извођење маневра на већој дубини), али је у међувремену пристигао и далматински батаљон.

У фази извођења маневра XII и XIII бригада Штаб 29 дивизије убадио је батаљон Х бригаде са људством команде јужног подручја на правац Мека Груда — Риоца — Бежђеђе, са задатком да упорном маневарском одбраном успорава продор главне непријатељске колоне, док се не испољи маневар бригада, а тада да предузме енергично гоњење. Ноћу 28/29 јула, када су XIII и XII бригада савладале непријатељске обезбјеђујуће дјелове на линији Трусина — Бежђеђе, главна непријатељска колона била је дезорганизована, тако да су се њене снаге у највећој журби повлачиле ка Невесињу и ка Стоцу (Давидовићи — Бјељани — Столац), а разбијене билећке снаге ка Билећи. Тако је већ 30 јула поново очишћен дио слободне територије који је био окупиран а бригаде су заузеле просторију коју су држале пред саму непријатељску офанзиву.

У времену од 13 до 30 јула непријатељ је имао 510 мртвих и 35 заробљених (већином Њемаца). Наше снаге, које су у току борби заплијениле 3 топа 57 мм, 4 бацача, 20 пушкомитраљеза, 120 пушака, 15 машинки, 20 парабелума, 8 радиостаница, 100.000 пушчаних метака, 80 коња и велике количине разне опреме и убиле 148 коња, имале су само 39 мртвих.⁶⁾

*

Замисао непријатеља да расположивим снагама ликвидира цијелу слободну територију у Херцеговини за седам дана (више 4—5 дана за гоњење и прочешљавање) била је исувише оптимистичка. Ако се има у виду да је ова просторија релативно велика (60 × 60 км),

4) Назив за четнике који су се појединачно скривали у „скрипама“ — заклонима у красу — у близини својих кућа и нападали на партизанске дјелове или јединице у отступању.

5) Батаљон II далматинске бригаде био је повучен од с. Пилатовци у састав Приморске групе да би дејствовао противу непријатељских снага које су од Требиња и Грахова нападале према Вилусима.

6) Према извјештају Штаба 29 дивизије Штабу II ударног корпуса, од 10 августа 1944.

са тешко пролазним земљиштем које се споро прелази, поготову у току борбе, онда је чудновато како је нападач могао да планира овако крупан подухват, тим прије што је знао каквог ће противника сусрести. Његово круто планирање етапа такође није било у складу са оцјеном о живавости и умјешности противника у борби. Он је добро изабрао правац главног удара (најкраћи је, терен релативно повољан, бокови већим дијелом заштићени и расијеца територију и снаге противника) само на њему није одредио довољно снага на рачун бројних помоћних правца. Изгледа да је због неосноване претпоставке да се на просторији ј. з. и ј. од Стоца (коју је непријатељ назвао „Црвена Република“) налазе наше јаке снаге, према овој територији предвидио несразмјерно велике снаге, на рачун снага на главном правцу. Међутим, тамо је био само Јужнохерцеговачки партизански одред, али је на овој просторији народ био толико јединствен да на њу нијесу могли да продру чак ни непријатељски агенти.⁷⁾

Мада је концентрично дејство непријатеља било природно и логично, он је ипак погријешио у томе што је равномјерно групирао своје снаге и што своје дејство није изводио једновремено. Предвиђањем кратког рока за извођење овог подухвата, запостављајући брзину и једновремено дејство свима снагама, он је олакшао маневровање наших снага по фронту и унутрашњим правцима и омогућио им да почесно туку његове нападне колоне.

Недовољна еластичност плана огледа се и у томе што је предвиђен одмор главне колоне од 3—4 дана, независно од услова који могу наступити и од евентуалне повољности за краће задржавање. Вјероватно је ово било последица тешкоћа снабдијевања или његово претпостављање осталим елементима.

Замисао Штаба 29 дивизије била је правилна; основни распоред снага одговарао је задатку и ситуацији и био тако еластичан да се могао мијењати у току извођења борбе ако би то наметнула непријатељска дејства. Позитивно је и то што је благовремено извршена међусобна замјена X и XII бригаде, при чему је X бригада (као бројно јача) доведена код Билеће.

Осврт на ток операција

Испад непријатеља из Гацка 11 јула (који је вјероватно предузет са циљем да се открије распоред снага на том правцу, да се привуку пажња и снаге 29 дивизије и тиме олакша дејство на главном правцу) имао је резултата, јер је непријатељ за гарнизон Гацко, за читаво вријеме привезао XI бригаду са Пивским партизанским батаљоном и малим Сјевернохерцеговачким партизанским одредом.

Дејства XIII бригаде 11, 12 и 13 јула имала су велики значај за повољан дочек главне непријатељске колоне — она је прије глав-

⁷⁾ Раније је непријатељ тамо упућивао мање групе ради извиђања, али се нико није враћао, тако да је та просторија за њега била нека врста тајанствене тврђаве.

ног судара разбила непријатељску помоћну колону од Благаја, по-сјела пл. Сњижежницу и Студенац, тј. бочно и фронтално према непријатељској главној колони, сигурно издржала све нападе непријатеља и онемогућила његов продор до пристизања XII бригаде.

Договор штабова XII и XIII бригаде и одлука о обједињавању команде (без наређења или сугестије Штаба дивизије — што је он накнадно одобрио), био је веома умјесан. Пошто су правилно процијенили снаге непријатеља и уочили да претстоји дуга борба, они су донијели одлуку да још прве ноћи изврше противнапад који је дао велике резултате.

Тежак пораз непријатеља у првом судару негативно се одражава на све његове накнадно предузете мјере, тако да је за прво вријеме морао да се брани, умјесто да наступа. Он је покушавао да поправи грешке које је учинио у погледу груписања и неједновременог дејства, али је због првог пораза још више успорен његов продор, тим прије што му је комора много страдала (дијелом заплијенена, дијелом уништена, а остатак се разбјежао — мобилизација коња и коњоводаца вршена и са десне обале Неретве), тако да је снабдијевање постало тежак проблем. Поред тога, непријатељ је због прегруписавања својих снага изгубио извјесно вријеме, тако да су све остале колоне имале довољно времена да сазнају за пораз главне, што је умањивало њихово самопоуздање. Но, и поред свега тога, непријатељ је и даље дејствовао као да је себи поставио циљ „све или ништа“, при чему се више базирао на планом предвиђене термине него не објективне могућности и стварност.

Осврт на рад Штаба 29 дивизије у току борби

Штаб дивизије није испољавао довољан утицај на рад потчињених јединица, у првом реду на дејства XII и XIII бригаде (односно на супротстављање непријатељској главној колони) као и на однос према XI бригади, свакако зато што је у прво вријеме располагао минималном резервом — једним батаљоном X бригаде. Тако је Штаб дивизије могао да утиче на рад потчињених једино сугестијама и подршком њихове иницијативе. Међутим, постојала је могућност да се у дивизиску резерву извуку три батаљона из X и XI бригаде, које су биле у близини Штаба дивизије, тако да њихово слабљење не би било нимало ризично. Због овог пропуста су XII и XIII бригада водиле тешке борбе без предаха (XIII бригада 17, а XII бригада 15 дана) док се XI бригада бранила само 11 јула и нападала у току 22 и 23 јула. С друге стране, X бригада водила је оштре борбе од 21—29 јула. То значи да седам наших батаљона није имало предаху у борби, док је десет батаљона више од половине овога периода било минимално ангажовано, те је и то јасан доказ да је дивизија у току читаве непријатељске офанзиве могла имати у резерви три батаљона и да је са таквом резервом могла одлучно утицати на ток дејстава. Тако, на примјер, било је услова да сва три батаљона из дивизиске резерве

(један X и два XI бригаде, а могао се повући у дивизиску резерву и један батаљон XII бригаде) воде упорну маневарску одбрану на правцу наступања главне непријатељске колоне и да XII бригада (без једног батаљона) и XIII бригада изведу свој маневар дватри дана раније.

Да је исти маневар изведен два дана раније са једним батаљоном мање, он би био не само енергичнији и бржи, а снаге способније за гоњење (паралелно и с фронта), него би се тиме наступање непријатеља вјероватно скратило за који дан, а његов пораз био потпунији.

На рад Штаба дивизије у овој прилици имале су утицаја и следеће околности. У почетку сукоба (14 јула) заплијењена је непријатељска заповјест о поступку са народом на заузетој територији. Непријатељ је у њој наговјештавао пустош и изричито наглашавао за нека села „да се све мушко становништво повјеша“. То се нарочито односило на Столачки срез и дио Љубињског у којима је народ јединствено подржавао нашу борбу и гдје је био најјачи извор за снабдијевање наших јединица (Дабарско Поље). Евантуална евакуација становништва није долазила у обзир (због морала војске и становништва, економских момената, плитке територије и сл.). Друга околност био је непријатељски план у заповјести о „набацивању на Црногорску област“. Међутим, код Штаба дивизије (а и код свих бригада) владала је одлучност „не пустити ни мало територије и сачувати народ од злочина и пустошења“. Због тога је Штаб дивизије, предузимајући маневар са XII и XIII бригадом, рачунао на двије могућности: прво, да ће маневар сигурно успјети и да ће се створити услови за гоњење и окончање непријатељске офанзиве чим се испољи дејство ових бригада, и друго (као евантуалност), да се могу спојити главна непријатељска колона од Невесиња и помоћна од Билеће. У том случају ће XII и XIII бригада бранити територију Јужне Херцеговине, дејствујући у позадини непријатеља, а остале снаге дивизије — сјевероисточни дио слободне територије до сламања непријатељске офанзиве. Главно је да се никако не допусти да непријатељ потисне наше снаге из Источне Херцеговине.

Очигледно је, дакле, да су ове бригаде, због сазнања непријатељског плана, у извјесној мјери спутавале Штаб дивизије у слободи маневра својим снагама.

Бригаде су успјешно извршавале своје основне задатке. X бригада је енергично офанзивно дејствовала против двоструко бројнијег непријатеља. Но, могло би се рећи да је X бригада у оштрим борбама од 21—29 јула сувише раздвајала своје снаге, настојећи да читаву непријатељску билећку колону туче једним замахом, умјесто да је груписала снаге и по дјеловима изоловала и уништавала поједине непријатељске групе које су се биле учврстиле на појединим доминантним тачкама; и да је XII бригада испољила извјесну спорост и неенергичност у току предузетог маневра. Међутим, овдје треба истаћи иницијативу XI бригаде за напад на Гацко (ноћу 22 и дању

23 јула), мада су, према извјештају саме бригаде, неки њени дјелови закаснили, а да тога није било бригада би, изгледа, овладала и самим Гацком.

Још неколико карактеристика ових борби

И овдје су квалитет наших трупа и њихово зналачко коришћење терена, покретљивости, маневра и изненађења дошли до пуног изражаја и показали своју изразиту предност над бројном и ватреном премоћи противника, нарочито на оваквом подручју. XII и XIII бригада (које су имале око 870 бораца) у току двадесетодневних борби потпуно су поразиле главну колону нападача — борбеног, бројнијег и огромно надмоћнијег у наоружању и ватреној моћи.

Борбе XII и XIII бригаде обиловале су разноврсношћу дејства: дању маневарска одбрана и прегруписавање, а ноћу дејства по унутрашњим правцима и фронтално, ноћни противнапади са убацивањем дјелова на бокове и у позадину непријатеља, итд. Овдје су се очигледно испољавали самопоуздање, смјелост, издржљивост, сигурност и надмоћ, уз правилно коришћење ноћи и познатог терена и сл. Такође треба истаћи да су ове двије малобројне бригаде на широком фронту од 20 км (пл. Трусина — Вјетрено), уз најжилавију активну одбрану и сталне противнападе, дејствујући и по унутрашњим правцима, за 12 дана борби уступиле непријатељу једва десетину километара терена (Џинова Махала — с. Давидовићи). То потврђују велики губици непријатеља и плијен који су постигле наше јединице. Карактеристично је да су се напади херцеговачких јединица одвијали претежно ноћу.⁸⁾ Исто тако је карактеристично да херцеговачке јединице у овим борбама нијесу осјећале потребу за тешким наоружањем, већ су га сматрале више теретом него потребом.⁹⁾

Све бригаде и остали наши дјелови испољавали су пуну идејну и духовну повезаност, олакшавајући и терет борбе своме сусједу, а посредно и далеким суборцима за исту праведну ствар.

Најзад, и овога пута су потврђени високи квалитети херцеговачких јединица, које је и сам непријатељ био сагледао прије пораза у овом свом подухвату.

⁸⁾ Снаге XIII бригаде у ноћном противнападу 14 јула, примјетиле су непријатељску артиљерију и забавиле се око ње тек у освит када су се враћале са великим плијеном муниције и остале опреме, што је логично и могућно у ноћним борбама.

⁹⁾ Од заплијењена три топа два су одмах уништена, а трећи је употребљен у борби, али је из њега за 16 дана жестоких борби избачено свега 9 граната — иако их је било око 100 на расположењу.